

KUSTBON

Nr 3 Årgång 27

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

Oktober 1970

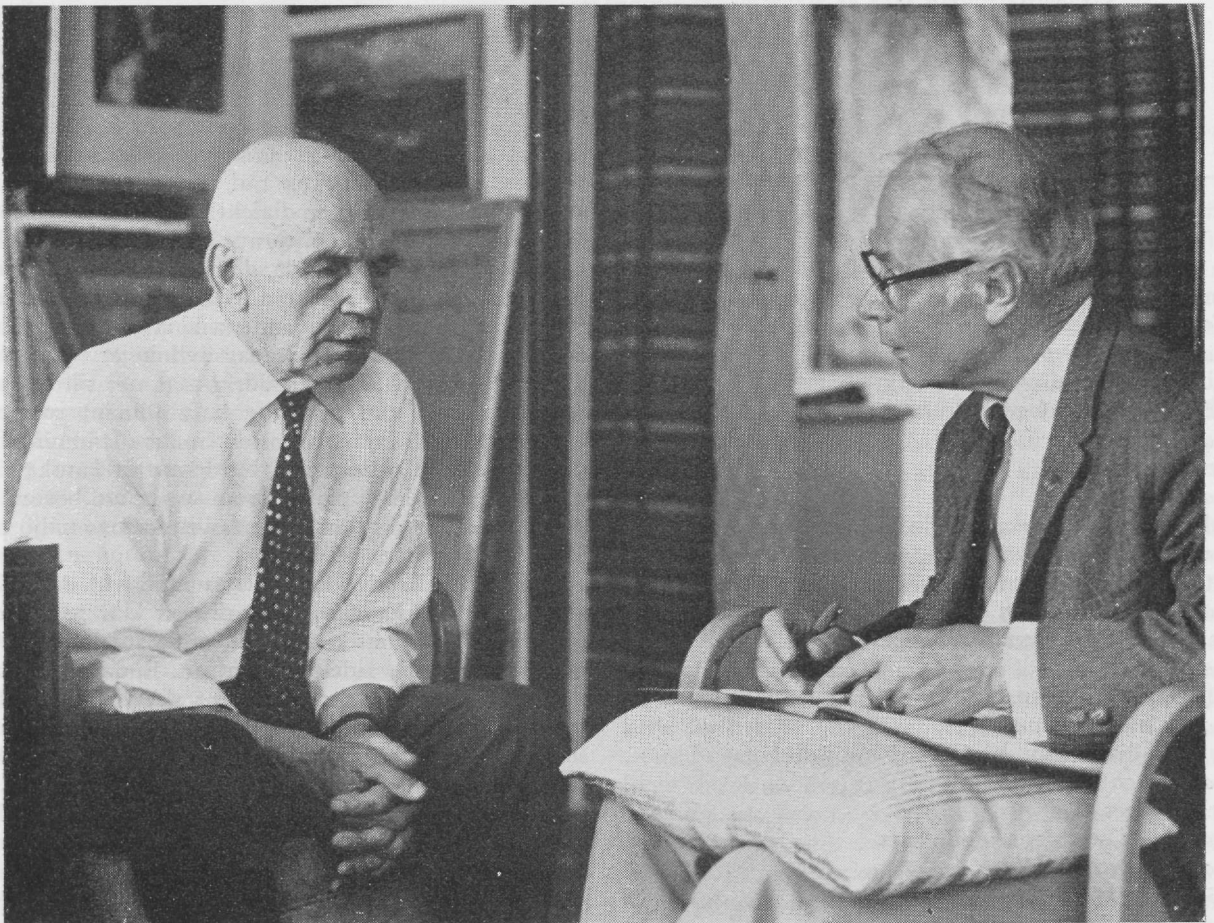

Foto Wolter Ehn

Under årtionden har Nils Tiberg samlat material om estlandssvenskarnas folkliga kultur och deras språkförhållanden. — På bilden syns han i samspråk med en av sina trogna sagesmän, August Schmiät från Nargö.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner
 Ansvarig utgivare: *Elmar Nyman*

Redaktör: *Edvin Lagman*

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*

Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 56 16 37

Utkommer 1970 med fyra nummer

Prenumerationspris 1970 22 kronor

Annonspris: 1/1 250:—, 1/2 130:—, 1/4 65:—
 1/8 40:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 10 kr
 Dödsannonser 60 kr.

Stockholm 1970. Bröderna Lagerström AB

HÖSTSAMKVÄM

Ung som gammal — vik redan nu lördagskvällen den 7 nov. 1970 för vår sedvanliga höstträff i Margaretaskolans festvåning, Adolf Fredriks Kyrkog. 10, Stockholm

Vi börjar kl 19.00

FILM-MUSIK-ALLSÅNG

Inträdesavgiften kr 10:— går till kaffeserveringen.

Alla hjärtligt välkomna.

Styrelsen för Svenska Odl. Vänner.

alltmer att förskjutas mot det kulturella: den estlandssvenska folkgruppens dialekter, historia, folkminnen osv. blev Kustbons huvudtema. Men alltfört kvarstod behovet av förbindelse estlandssvenskarna emellan.

Under en följd av år har vår tidskrift nu bemödat sig om att i varje nummer ge något eller några bidrag med anknytning till estlandssvensk folklig kultur, estlandssvenska folkminnen och estlandssvensk historia. Dessutom har en rad författare presenterat stycken på sin egen hemdialekt. Det aktualitetsbetonade material som publicerats är familjenytt — be- märkelsedagar, födda, döda, det senare mest, eftersom de unga inte längre har en sådan kontakt med det förgångna att de skulle anmäla sina barns födelse i denna tidskrift — födelsedagshyllningar (här har ledningen för tidskriften aldrig sagt nej till en presentation, även om den inte haft allmänt intresse) och referat av sammankomster. Smärre stämmingsbilder från de estlandssvenska bygderna får kanske räknas in under de uppgifter, som avser att bevara så mycket som möjligt av estlandssvenskarnas miljö och levnadsbetingelser.

Tillbakablickandet kan lätt snudda vid det trånsjuka. Här är det viktigt att dra en klar gräns som inte får överskridas: det sentimentala försjunkandet i det förgångna får aldrig bli centralt. Endast som bakgrund till nuet har det förgångna sitt värde, det har inget egenvärde. I detta fall har Kustbon bemödat sig om en restriktiv hållning med sikte på verkligheten och nuet.

Informationen om stamfränderna, som det sedan gammalt heter, skall ha intresse för så många som möjligt bland läsarna. För all informativ journalistik gäller ju regeln, att sådant skall tagas med som har intresse för vidare kretsar. Något som drar ner en tidning eller tidskrift på låg provinsial nivå är den s.k. returinformationen, dvs. återgivandet av sådant, som har värde endast för dem som gjort det och för närstående till dem. När det gäller en så liten grupp människor som de f.d. estlandssvenskarna, kan faran för returinformation kanske inte bli så stor, tror man, eftersom alla känner alla. Men detta är ett misstag. Allt som alla gör kan inte ha intresse för alla. Hur detaljerat t.ex. en tilldragelse skall redovisas beror på dess värde för hela läsekretsen. Avvägningen är i regel inte särskilt svår, om man tänker efter.

Redaktörens uppgift är ansvarsfull och många gånger delikat. Han skall tillgodose såväl hela läsekretsens som den enskilde läsarens intressen. Därför

Innehåll

Om Kustbon och dess syften	2
"Folkuppviglare" på Nuckö	
av <i>Elmar Nyman</i>	
Till Nils Tiberg — en hyllning	
I Björknäspaviljongen. En bildsvit	
av <i>Ragnar Treiberg</i>	
Hembygdsdagen	
av <i>Al. Sg</i>	
Bakgrunden till Birkas tillblivelse	
av <i>Alexander Samberg</i>	
Ett tack och en hälsning	
av <i>Hugo Mickelin</i>	
Katarina Hammermans memoarer	
av <i>E. N.</i>	
Till Dagmar Pettersson minne	
av <i>Elmar Nyman</i>	
Resumé över estlandssvenska hembygdsdagar	
av <i>Hugo Mickelin</i>	
Helga Blets död	13
Syskonen Österblom kondoleras	13
av <i>Hugo Mickelin</i>	
Döda	13
Bemärkelsedagar	15

OM KUSTBON OCH DESS SYFTEN

En tidskrifts syften skall stå klara. Det skall också stå klart vad tidskriften bör undvika. Hur är det med Kustbon i dessa avseenden?

När Kustbon började utkomma här i Sverige var den i första hand ett informationsorgan för dem som från Estlands svenska trakter hade flyttat över hit. Den var också avsedd som en förbindelselänk mellan enskilda och mellan grupper från de tidigare bosättningsorterna. Allteftersom de f. d. estlandssvenskarna smälte in i samhället här, förlorade tidskriftens informativa karaktär i betydelse. Tyngdpunkten kom

ELMAR NYMAN

”FOLKUPPVIGLARE” PÅ NUCKÖ

En rätt fantastisk historia från ståndssamhällets dagar

Klottorp (Nömmküll) var en av de herrgårdar som tillhörde baron Gustav von Taube.

Åren efter sekelskiftet var en tid med snabbt stegrad samhällsoro i det ryska imperiet. Från skilda håll inflöt rapporter om stöldvågor, mordbränder och brutala övergrepp mot enskilda och myndighetspersoner. Det började röra på sig i bonde- och arbetarklassen. Missnöjesyttringarna ledde 1905 till full revolution. Sommaren och hösten 1903 gav en försmak av vad som komma skulle.

Tydligt hade också det fredliga hörnet Nuckö-Rickul av guvernementet Estland drabbats av revolutionsyra. Under sensommaren 1903 fick baron Gustav von Taube, herre till godset Rickholtz, anonyma brev var man hotade att lägga hela herrgården i aska. Och det var inga tomma hotelser som alla till en början trodde. I september antändes vid tre skilda tillfällen dels en stor hölada, fullproppad med årets höskörd, dels en vedstapel och dels en rya, inrymande takhalm och 450 tunnor potatis. Alltsammans brann ner till grunden. (I december brändes ytterligare en hölada.)

Vad låg bakom ”mordbränderna”? Fältet var fritt för spekulationer. Ganska djärva teorier lanserades och baronen själv agerade i affären. Här krävs en rätt utförlig utveckling för att läsarna skall se sammanhanget.

Skräddaren A. Talback från byn Sutlep, Nuckö socken, hade under sommaren 1903 företagit en resa till Stockholm i syfte att överlämna en petition till konung Oscar II. (Denna petition, som nu förvaras i stiftsbiblioteket i Linköping, finns avtryckt i Kustbon 4/1962.) I petitionen som var undertecknad av

är det särskilt viktigt att en tidskrift har klara huvudlinjer på så viktiga punkter som de ovan nämnda. Må Kustbon vara saklig, må den söka ämnen av värde för nutida och kommande läsare, må den inte falla för frestelsen att begråta det flydda och må den inte falla för enskildas önskan att få returinformation.

ett antal nuckö- och rickulbor talades om den svåra ställning som svenskarna i Östersjöprovinserna befann sig i, sedan godsägarna helt nonchalerat deras gamla privilegier. Petitionärerna hänvisade bland annat till förhållandena på baron Taubes gods. Denne herre påstods föra ett mycket hårt regemente mot sina underlydande bönder. Man hoppades nu att Sveriges konung ville lägga sig ut för Estlands svenskar hos den ryske kejsaren Nikolaus II, så att de gamla privilegierna utfärdades av svenska konungar ånyo bleve stadsfästa.

Tyvärre beviljades Talback ingen audiens hos den svenske kungen. Helt utan resultat blev emellertid inte hans Sverige-resa. Petitionen refererades i några svenska tidningar, varifrån den infördes i ryska avisor, på vilken väg den också kom till baron Taubes kännedom. När Talback kom hem till Sutlep väntade helt följdriktigt ortens urjädnik (polis) på honom för att få hans förhävanden i Sverige närmare utredda. Den uppretade godsherren föranstaltade även förhör av övriga petitionärer.

Talbacks aktion i Sverige och förhören med de inblandade utgjorde naturligt nog det stora samtalsämnet i Nuckö socken under hösten 1903. Källorna tiger om de utmätta straffen. Baron Taube skulle emellertid ha varit en för dåtida förhållanden mycket menlös godsägare och myndighetsperson om han låtit sig nöja med att Talback och andra petitionärer näpstes för sin tilltagsenhet. Han ville givetvis få utrett vem som inspirerat Talback och hans anhängare till aktionen i Sverige och — o djärva tanke — kanske lyckas fastställa något samband mellan denna brottsliga verksamhet och bränderna på Rickholtz gods!

Baron Taubes hypotes angående sambandet mellan Talbacks Sverige-resa och bränderna blev snart enligt hans eget sätt att se en bevisad teori. Bränderna hade ju ägt rum sedan Talback återvänt från Sverige. Naturligtvis kunde det inte bevisas att Talback själv varit brandstiftaren, men von Taube betraktade dem

I Sankta Katarina kyrka på Nuckö var Johan Nymann klockare. En petition, till vilken han inte var upphovsman men vars tillskyndare han misstänktes vara, höll på att kosta honom klockarsämbetet.

som undertecknat petitionen som de skyldiga. Efter som Talback måst återvända från Sverige med oförrettat ärende hade han och hans medpetitionärer sökt utlopp för sin besvikelse genom att antända diverse hus på den hatade adelsmannens ägor. Talback och andra torde enligt baronen ha varit verktyg åt den som inspirerat hela Sverige-aktionen och därmed indirekt bränderna. Så långt förhistorien.

Vem denne inspiratör — eller "revolutionär" — var avslöjade baronen i ett brev till pastor Maass, församlingens kyrkoherde. Det vore ingen mindre än Nuckö församlings klockare, läraren John Nymann! Pastor Maass lät omedelbart kalla klockaren till sig, läste upp baron Taubes brev, vari fastslogs att Johan Nymann av kyrkoföreståndareämbetet — ett organ i stort sett synonymt med baron Gustav von Taube — var skild från sin klockarebefattning. Det vore fastslaget att Johan Nymann inspirerat Talbacks Sverige-aktion och att han överhuvud eggat folk till uppror mot adelsmännen, i synnerhet mot baron von Taube. Beviset sadé sig baronen ha i en uppsats som Nymann skrivit under rubriken *Om svenskarne här i Estland*, införd i första årgången av den av Johan Nymann och Hans Pöhl utgivna "Kalender eller Almanack för året 1903. För svenskarne i Estland." I åberopade uppsats hade Nymann mycket riktigt gett en kort skildring av svenskarnas tvistigheter med adelsmännen och berört de senares åsidosättande av privilegier som stadfästas av svenska regenter. Vad var det då i denna mycket korta och gavsamma artikel som var förgripligt? Enligt baron Taube hade artikelförfattaren inte framhållit att enligt drottning Kristinas privilegiebrev dagsverken hade utökats med åsidosättande av bestämmelserna i de privilegiebrev som faststälts av Karl IX och Gustav II Adolf. Hade Nymann särskilt framhållit att det var skillnad mellan de olika privilegiebreven, skulle nuckösvenskarna aldrig kommit på idén att "börja drömma om den gamla goda tiden" menade baronen. Nu var emellertid många svenska bönder inställda på att få de av konungarna Karl IX och Gustav II Adolf stadfästa privilegierna tillbaka. Baron Taube ansåg att estlandssvenskarna tidigare inte haft någon aning om dessa privilegier, som nu alltså av Nymann dragits fram i ljuset.

Några dagar efter det att klockare Nymann fått beskedet om sitt entledigande blev han uppkallad till förhör hos den mäktige baronen. Enligt den anklagade var baronen till en början "utom sig av vrede". Han påstod sig känna till allt vad Nymann sagt till skräddaren Talback före dennes avresa till Stockholm. Att Nymann stode bakom petitionen var klart. På denna anklagelse kunde Nymann sanningsenligt svara att han inte hade haft den blekaste aning om Talbacks tillämnade aktion. Hans namn funnes ju inte heller bland undertecknarna av petitionen. Talback hade visserligen varit inne hos klockaren, men samtalet hade rört sig kring lektor Waldenström och dennes adress i Stockholm.

Baron Taube lugnade sig men vidhöll att det var den svenska almanackan med Nymanns uppsats som var den *direkta* orsaken till oroligheterna i Nuckö socken och därmed också till bränderna. Baronen underströk att hans teori till fullo delades av överheten i Hapsal. Nymann lät sig emellertid inte skrämman utan framlade ytterligare bevis för sin totala oskuld. Efter fortsatt diskussion förklarade den nu till lugnet återställda godherren att Nymann, så vitt det berodde på honom, tills vidare finge stanna kvar i sitt ämbete. Detta dock på ett oeftergivligt villkor: Han finge inte mer bedriva "politisk propaganda" och måste lova att helt avhålla sig från "allt sådant skriveri." (Det blev under samtalets gång uppenbart att baron Taube själv aldrig läst den uppsats som han inte tvekade att beteckna som samhällsvådlig!)

Incidenten med Talbacks resa till Sverige och de följder den fick bådade inte gott för det fortsatta estlandssvenska kulturarbetet. Artikelförfattaren hade visserligen fått en ny nådatid men han var vingklippt — fick inte tala till eller skriva för folket. Till yttermera visso underströks dessa förhållningsorder i en officiell skrivelse från den ryske folkskolinspektören, där det meddelades att inga lärare inom Nuckö församling fick hålla allmänna föreläsningar, vare sig i skolhusen eller annorstädes. 1903 års aktioner på Nuckö innebar vidare att svenskarna där måste vara ännu försiktigare än dittills i sin korrespondens med stamfränderna i Sverige.

De censurerande myndigheterna var varnade och stoppade ej endast breven till Sverige utan nagelfor

TILL NILS TIBERG

EN HYLLNING

Nils Tiberg.

Foto Bertil Högman

också mycket noggrant allt som kom därifrån till Estland. Rikssvenska tidningar var ibland helt inaktuella innan de nådde adressaterna. Den hårdnande attityden demonstrerades också på andra sätt. Myndigheterna tog god tid på sig när de skulle granska stadgarna till den tillämnade nykterhetsföreningen på Nuckö, det ivrigt efterlängtade tillståndet att få öppna ett sockenbibliotek på Nuckö lät likaså vänta på sig, och folkskollinspektören sökte på alla vis sätta de svenska folkskollärarna på det hala. Vad särskilt beträffar "konspiratören" Johan Nymann visade sig folkskoleinspektören i januari 1904 — således endast några veckor efter den Taubeska aktionen — mycket vrång och hotade honom med avsättning från *läraryrket* därför att de svenska barnen inte visat tillräckliga kunskaper i huvudräkning på ryska! Bördan blev inte lättare av att kyrkoherde Maass, som var Nymans elev i svenska och goda vän sedan några år tillbaka, helt slöt upp på baron Taubes sida i den barocka anklagelsehistorien. Pastorn sade under en längre tid inte ett ord till sin klockare! Undra på att det kändes motigt att arbeta på en ny årgång av almanackan när den första hade åstadkommit så mycket rabalder. Hans Pöhl och Johan Nymann var dock av segt virke. Trots uppståndelsen och trots den förlust de hade gjort på den första årgången (tryckningskostnaderna gick på 50 rubel som de inte lyckades få igen) vågade de sig på en ny årgång. Det skulle småningom bli många nya årgångar — "icke för vinnings skull, utan för våra bröder svenskarnas bästa."

Året 1970 är för Nils Tiberg ett stort år — den 28 maj fyllde han sjuttio år och kan blicka tillbaka på en lång bana som dialekt- och folkminnesforskare.

På sätt och vis var det gångna året — 1969 — hans forsknings stora jubileumsår. 1919 började han nämligen i sin hembygd på Gotland göra uppteckningar för dåvarande Landsmålsarkivet (numera Dialektarkivet). Fem år senare for han första gången till Estlands svenskbygd och besökte Nuckö, Rickul, Ormsö — dessa mera i förbigående — och Svenskbyn i Reigi på Dagö samt Lilla Rågö. Där skulle enligt den plan, som arkivets grundare professor Herman Geijer framkastat, det mesta av arbetet de närmaste åren utföras.

Förra året var det fyrtio år sedan svenskbyborna kom till Sverige och Nils Tiberg personligen mötte dessa dagöättlingar, vilka i huvudsak bevarat den forna hemöns språk. Ett intensivt skede av insamlings- och uppteckningsarbete började därmed.

Förra året var det tjugofem år sedan huvudparten av svenskarna i Estland kom till Sverige. Därmed var den estlandssvenska bosättningen i öster upplöst, och nu gällde det att snabbt rädda vad som räddas kunde av språk och kulturyttringar, innan den nya miljöns upplösande inverkan hunnit slå igenom. Den estlandssvenska undersökningen tog också fart först efter denna hitflyttning. Nu kunde man gå från ort till ort dag från dag och göra jämförelser mellan de estlandssvenska dialekterna. Redan tidigare hade det — särskilt genom Gideon Danells forskning — stått klart, att de estlandssvenska folkmålen hade ett nära samband med varandra, men först nu yppade sig verkligt goda möjligheter att registrera såväl likheter som olikheter. Nils Tiberg försummar aldrig att tacksamt understryka det goda och förtroendefulla samarbete han har haft med alla sina meddelare från de skilda estlandssvenska orterna.

I dag finns i Uppsala hans stora estlandssvenska samlingar och hans stora kortordbok — väl de mest detaljerade uppteckningar som finns från svenska folkmål — som ett monument över en sällsynt mäktig och hängiven forskargärning. Från estlandssvenskarna framföres stor tack och varm välgångsönskan med hopp om många år till på detta forskningens fascinerande fält.

Prenumerationsavgiften!

ERLÄGG DEN

SNARAST

RAGNAR TREIBERG

I BJÖRKNÄSPAVILJONGEN

En bildsvit 16 aug. 1970

Man står i grupper och samtalar innan programmet börjar.

S.O.V:s ordförande Hugo Mickelin öppnar hembygdsdagen.

Hembygdsdagen

Årets hembygdsdag — den 25 i ordningen för estlandssvenskarna i Sverige — som firades till minnet av Birkas lantbruks- och folkhögskolas tillkomst, hölls den 16 augusti i Björknäspaviljongen. Vädret var i allo lyckat, soligt och varmt. Publiken samlades som alltid i tid. Det var många bilar på gårdsplanen, och en del resenärer reste i buss. Man samlades i mindre och större grupper utanför festlokalen och samtalande. Tillfället är ju enastående till träff med vänner och bekanta. Programmet började med 15 min. försening, för människorna ute på gården hade svårt att slita sig från sina bekanta. Kl. 11.15 började så programmets första del med unison sång Var välkommen envar till pianoackompanjemang av Ingrid Mickelin. Man kunde nogtamt höra på sången, att det var folkhögskolefolk, som sjöng med rektor Per Söderbäck i täten. All unison sång ackompanjerades på piano, något som inte förekommit på tidigare hembygdsdagar. Efter den första programpunkten följde så hälsningsanförande av S.O.V:s ordförande Hugo

Per Söderbäck berättar om sina Birkas-år.

Mickelin. Därefter berättade föreningens vice ordförande om bakgrunden till Birkas tillblivelse, om rektorer, lärare och elever och om de många, som varit med om att skapa ett Birkas men som nu efter 50 år är borta för alltid. Minnet av dem hedrades med en tyst minut, varefter psalmen Jag lyfter mina händer sjöngs unisont. Sedan läste Agneta Lindström med inlevelse Mats Ekmans dikt "Den gamle". Pianomusik, "Sonatine" av F. Kuhlau, utförd av Viveca Mickelin, fick så avsluta festprogrammets första del.

Vid genomgång av sålda inträdesbiljetter visade sig antalet närvarande uppgå till 415. Undan för undan ökade antalet festbesökare, så att det vid serveringen var ca 500 personer närvarande. Till en början var det vissa svårigheter att få hela denna folkskara placerad vid borden, men också detta ordnades upp efter något litet dröjsmål.

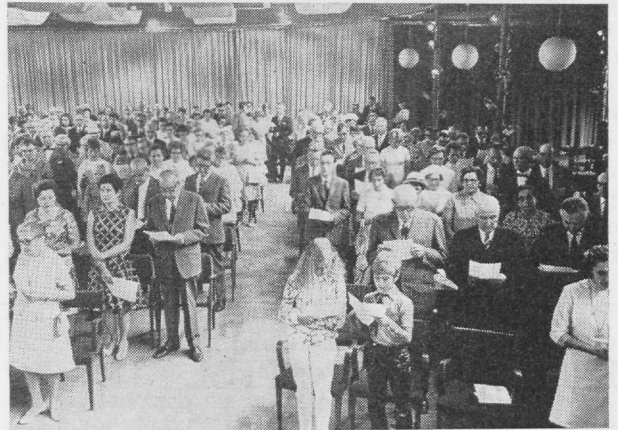
Efter pausen följde programmets andra del med början kl. 14.00 Ordföranden introducerade dagens festtalare rektor Per Söderbäck och hälsade samtidigt hans fru och dotter välkomna. Följde så det intressanta och medryckande festtalet *Minnen från Birkas-år*, illustrerat med talrika ljusbilder efter talarens egna fotografier (se närmare Kustbon nr 1, 1971).

Intresserade utställningsbesökare (nedan).

Den andäktigt lyssnande åhörarskaran med Per Söderbäcks hustru och dotter längst fram.

Modersmålets sång avsjunges.

Härpå följde musikunderhållning av syskonen Lennart, Viveca och Ingrid Mickelin. I programpunkten Publiken har ordet uttalade Anders Aspelin Birkasvännernas tack till sina forna lärare och till lärarparet Söderbäck i synnerhet. På uppdrag av festkommitténs representant för ester i Wiek (Läänemaa), Dagö och forna elever vid estniska gymnasiet i Hapsal framförde ordföranden hälsningar "från grannar till grannar". Vi avslutningen av den officiella delen av programmet erinrade ordföranden om föreningens hedersledamot Dagmar Petterssons bortgång, varvid den hädangångnas gärning bringades i åtanke och hennes minne ägnades en tyst minut. Festprogrammets andra del avslutades med Modersmålets sång.

I festprogrammets tredje del, som började kl. 16.00, uppträdde Rågöborna — som sig bör vid ett tillfälle som detta — med sitt folkdanslag på 8 par; följande danser uppvisades: 1. Äinkroken, 2. Firvingen, 3. Potpurri på gamla sällskapsdanser, 4. "Vändra polka", 5. Fletdansen, 6. Tvåkroken. Danslagets ledare var denna gång Hjalmar Enggrön, och spelmän, som ackompanjerade folkdanserna, var Endel Enggrön från Rågö och Manfred Strickman från Korkis. Därefter spelade Runar Grenfeldt upp till allmän dans,

varvid även de ovan nämnda två spelmännen medverkade. Lotteriet, som handhades av fru Aina Dans-Karlsson, assisterad av 12-åriga Lars Aman, var i allo lyckat. Röster höjdes även rätt allmänt, att man i år saknade fjolårets auktionsstämning — kanske något för föreningen att i tid tänka på inför en kommande hembygdsfest! Och utställningen då? Den utgjorde självfallet ett välkommet och förnämligt inslag i festprogrammet. Här hade Ragnar Treiberg gjort förstoringar av birkasfoton av skolans avgångsklasser år från år och från arbetet på Birkas. Intresset för denna utställning var enastående stort; ännu när Einar Hamberg, som hade hand om utställningsskärmar, började packa in för avslutningen, hade folk svårt att slita sig från det intressanta bildmaterialet. — Festkommisarierna Alfred Heldring (tillika räkningschef för dagen) och Alex. Treiberg hade så efter festprogrammets avslutning kl. 18.00 att notera en arbetsfylld dag och en lyckad hembygdsfest. — Enär dagen i år även var menad som en Birkas-dag, gick tankarna självfallet till Birkas forna rektorer och lärare. Därför noteras här med glädje, att bland de närvarande i festlokalen även märktes Birkas förre rektor Nils Danell ifrån Uppsala.

Syskonen Lennart och Viveca Mickelin spelar.

Agneta Lindström läser Mats Ekman.

Rågöbornas folkdanslag tågar in.

BAKGRUNDEN TILL BIRKAS TILLBLIVELSE

av Alexander Samberg

Det ämne jag fått mig förelagt av S.O.V:s styrelse är *Bakgrunden till Birkas tillblivelse*, och för att kunna belysa detta har jag försökt få ihop data, episoder, tilldragelser och stämningar i tiden.

Vid ett tillfälle som detta vill jag med tanke på Birkas framhålla: *skall drömmen om Birkas bli en dröm för dig, skall du själv bli som drömmande*. Hur det började? — "Denne jätte som kom i det tomma intet". Orden är ur ett brev till undertecknad från Andreas Stahl. Och får jag fortsätta: han kom som en drömgestalt i det tomma intet, denne jätte. Han vågade, och han kom, men han stannade. Det var så det började med Birkas en höstdag 1920. Och nu, 50 år efteråt, vad är det jag själv minns från den tiden eller från tiden närmast därefter? Jag minns ett långbord på Birkas gårdsplan. Det är sommar. Jag har ett kort från den tiden. Där på Birkas pågår en sommarkurs för lärare. Det är många bänkade vid detta långbord. Och där är rektor Kaleb Andersson också med, denne jätte, som kom i det tomma intet, han som kom som en drömgestalt, han som vågade och som kom och som stannade. Då ja — då minns jag, hur han ofta brukade gnola på en melodi, som jag någorlunda minns än,

och vars ord lydde så: "Där sjunger jämt en näktergal, och himlen är beständigt blå . . ." Kaleb, jag har ofta tänkt, du är en fin man, tänk, om jag kunde likna något av dig! — Och om vi kunde, om vi vore rika nog att lämna dig en present, vad skulle vi då ge dig, kanske skulle vi till dig på en sammetskudde frambära ett sådant där dyrbart och fint smycke av pärlemor och smaragd, ett "kosteligt ting" . . . Nej, inga sådana kostbarheter; vi skulle säga dig, att vi har förstått något av din själ. Ser du, det kan icke ges någon bättre gåva till en människa, än att man kan säga henne, att man har förstått något av hennes själ. — Men nu är hägringen från Birkas gårdsplan med detta långbord borta, och främmande mäns järnskodda klackar har hunnit trampa där, på gräsmattan och på gångstigarna framför skolan. Nu femtio år efteråt vill jag ändå måla ingången till Birkas *ljus*. Jag vill måla den *fri* ifrån vardagens och vardagshändelsernas gråa berg. För er allesammans, lärare och elever, elever och lärare, för er som har gått ut och in på Birkas, för er, som gått härifrån och åter kommit tillbaka, vill jag måla ingången till Birkas *ljus*. Jag vill där *bakom* måla de blåa bergen, lufttonerna över bergen och bortom de blånande höjderna ett önskeland. Så ville jag måla ingången till Birkas. — Men det har hänt så mycket. Ja, vem av oss har det icke hänt mycket! Men om drömmen om Birkas skall bli en dröm för dig, skall du själv bli som en drömmande. Och då orkar du.

Men bakgrunden till Birkas? Nej, han såg ingen *ljus* ingång till Birkas, Carl Russwurm, när han i mitten på 1800-talet kuskade från adelsgoods till adelsgoods och från by till by i de estlandssvenska bygderna och när det skrevs och målades så flitigt och väl som aldrig tillförne om de estlandssvenska bygderna och de estlandssvenska bygdernas folk. Du frågar efter en *ljus* ingång till Birkas? Nej, om hundrata år skulle allt svenskt vara försvunnet och utplånat, och endast namnen på gravstenarna på kyrkogårdarna skulle påminna om det svenska folk, som en gång levat där, menade Russwurm. Men där fanns dock något kvar, som icke gav sig, något som hopplösheten och efterblivenheten och isoleringen ifrån stamfränderna icke rådde på: *språket levde kvar* — det gammalsvenska språket — härdat under århundradenas påfrestningar. Det gav sig icke. Det fortlevde och talades innerligt och varmt där i de låga rökstugorna. Det var detta, som icke gav sig trots påfrestningarna.

Och så en kort mansålder efter Russwurms tid vandrade en svensk vetenskapsman och forskare i Österled. Han kom till Reval, till Hapsal och Nuckö och till Baltischport. Man kan förstå, hurudant det då var: på landsbygden vid den tiden i många fall endast rökstugor, men fotogenlamporna hade börjat komma i bruk i hemmen. Tidigare hade arbeten i nödfall utförts vid skenet från härden och vid "pärans matta flamma", för att citera Runeberg. Förhållanden från 1800-talets mitt dröjde i många fall ännu kvar. — "Intet hade Sverige gjort för sina glömda landsmän därute, men kunde i själva verket Sverige göra något"? Det var sådana frågor denne resenär, prof. Vilh. Lundström, då framställde för sin själ, frågor, som i årtal icke skulle lämna honom någon ro. Och visst hade Sverige i själva verket försökt göra något. På kyrkoherde Mozellis i Reval inrådan hade Ev. Fosterlands-Stiftelsen sommaren 1872 sänt missionärerna Thorén och Österblom till Estlands svenskorter. Senare kom det tre missionärer till. Från den tiden daterar sig lärarseminariet i Pasklep. Nu utträttades i svenskbygden utan tvivel mycket värdefullt och gott i religiöst och andligt avseende och för bildning och vetande över huvud taget, men samtidigt offrades genom religiös kortsynthet och intolerans mycket av det folkligt nationella och säregna, så t.ex. kom folkvisorna bort, och musikinstrument, som ansågs som syndiga redskap, hade samlats ihop på en ort och brändes. — Inom parentes får här nämnas, att åren närmast efter prof. Lundströms resa någonting dock höll på att ske och ändras till det bättre i de svenska bygderna — *trots folkets minimala materiella tillgångar*: man började friköpa sina egna gårdar, man började bygga nya stugor — boningshus — med skorsten på i stället för rökstugor. På 1890-talet kom skorstenarna rätt allmänt i bruk. Sjöfarten på Finland och Sverige började så småningom komma i gång. Man började där saluföra potatis, äpplen och rökt fläsk. Man fick en viss "landkänning" med svenskar över havet. Och vid kusterna var förekomsten av fisk rätt riklig vid den tiden. Handeln med fisk gav några mer än välbehövliga slantar för hushållet. Och dock — hur mörkt och hopplöst såg det icke ut i många, många avseenden kulturellt, andligt, materiellt och nationellt för

denna ensamma, på kuster och öar här ute boende svenska folkstam. Här slutar parentesen.

Bakgrunden till Birkas tillblivelse? Gick den då icke under, folkstammen här ute, i hårdnande tider i sin isolering och bortglömdhet? frågar samme prof. Lundström, och du får svaret: "Mitt språk, bland snåren och hulten på Nuckös sandiga strand, jag såg din seghet, din styrka, din kraft av stål". Han såg det, prof. Lundström, icke blott hopplösheten, men också förhoppningen. Han ser språket, som för sin envetna, sega kamp i en till synes hopplös tillvaro, — det är härdat, det ger sig icke. — Och det har icke gått under. *Ty denna folkstams envetna kärlek till språket har genom tiderna hållit folksjälen rak obesegrad inför påfrestningarna*. Det är språket självt, som här för sin talan, och här lever en svensk folkstam, som icke gått under i stormen. Liket en båt, som kränger och vrider sig i isarna, vrider sig språket i sin isolering och i sin bortglömda tillvaro. Prof. Lundström såg detta. Folket självt kände det inför förryskningens hårdnande grepp, som började på 1880-talet. — Och åter skulle nära ett årtionde gå efter prof. Lundströms resa hit ut. Trycket utifrån — jag kan mycket väl föreställa mig och även känna och förstå, hur pressande det kändes; undan för undan skulle svenskan tystna i hemmen och den ena svenska gården efter den andra skulle gå över i den kringboende materiellt starkare majoritetsbefolkningens händer. — Trycket utifrån, folksjälen, som nationellt hade kunnat hålla sig frisk och ung, törsten efter bildning och vetande och längtan efter materiella framsteg och så *språket* — med den enda önskan att överleva — här fanns något att förstå och ta vara på, något att bygga på. Här har du den första bakgrunden till Birkas tillblivelse. Här har du bakgrunden till varendaste en tillblivelse här ute, som vill höja den svenska folkstammen till människovärdiga livsvillkor. Här har du *den allra första början till en början* till att väcka och höja folket nationellt, andligt, kulturellt och materiellt. Visst svepte sig dimman allt tätare över byarna och stugorna rent bildligt talat. Men då, någonstans i dimman, lyste det till. Då höll där på att ske något. *Då tände det*. En ung lärare i en liten byskola på Nuckö slog eld och tände facklan och höll den högt, så att det lyste och värmdes in i folksjälen. Detta var Hans Pöhl i Österby skola på Nuckö. I den allra första början av föreningsverksamheten — här är det fråga om sång- och musikverksamhet och nykterhetsverksamhet — vågade han framträda helt öppet vid ett möte i Österby skola den 20 oktober 1899 med ett tal, där han deklarerade: "*Varer svenske*"! Här uttalades samtidigt också tankar om sammanslutning på nationell grund för att värna om modersmålets bevarande och för att befrämja de nationella, andliga, kulturella och materiella intressena bland svenskarna här ute i förskingringen. *Det var rätt friskt vågat på den tiden*. Och skulle man frågat Hans Pöhl och Johan Nymann hur det stod till, när de började, skulle man helt säkert fått ett svar i likhet med detta: Över havet till Sverige gick vår vädjan: "— — — Sänd oss böcker, kära stamfränder! Vi behöver svenska böcker för att kunna hålla modet uppe och för att få bildningens ljus till våra låga hyddor!"

Denna vädjan vann genklang i gamla Sverige. Det skrevs därom i tidningar, och det började komma böcker till Nuckö, Ormsö, Rikull och andra svensksorter, där det grundades folkbibliotek med rätt anseliga bokbestånd. *Tanken på en bildningsförening började ta allt fastare form.* Aibolandets folk började räta på sig. Det börjar tro på sin framtid. Biblioteksfrågan — ja, och böckerna? Det hela hade detta till påföljd, att en bildad man, som fått reda på H. Pöhls skrivelser i svenska tidningar angående dessa frågor, hade kallat H. Pöhl till sig för ett samtal och därvid yttrat: "Vad gör ni, vad har ni för er, efter 30 år talar i Estland ingen människa svenska mer". — *Men då hade det redan tagit eld.* Fr.o. m. 1900 skriver H. Pöhl sina skolprotokoll i Österby skola på svenska.

Och så är vi framme vid Birkas' egentliga stadgenliga bakgrund och tillkomst, *föreningen Svenska Odlingens Vänner*, vars stadgar hade blivit registrerade hos dåvarande guvernören i Estland, Korostowetz, den 13 (26) okt. 1908, i ett lyckligt ögonblick. Och i februari 1909 hölls det första officiella sammanträdet på godset Bysholm på Nuckö. Redan från början föresvävade det föreningens initiativtagare och grundare att få till stånd någon skola för vuxen ungdom. Först med Estlands självständighet kunde dessa planer förverkligas. I sept. 1909 inregistrerades Stadgar för "Svenska Odlingens Vänner i Estland" av Reval-Hapsals Fredsdomstol. En folkhögskola — ja, en sådan önskan hade föresvävat estlandssvenskarna i många, långa år. Några estlandssvenska ungdomar hade även varit i tillfälle att genomgå kurser vid folkhögskolor i Sverige och Finland. Några lärare hade fått bevista slöjdkurser på Nääs. Men *en egen folkhögskola*, kunde den tanken förverkligas, och om den kunde — när och var och hur? Det var nästan så, att man icke vågade tänka den tanken till slut. Men *den tanken skulle tänkas* och den tänktes av många estlandssvenskar. Jag tänker främst på Joel Nymans eldsjäl, Johan Nymanns tysta, tålmodiga, kunniga arbete för forskning och vetande vid skrivbordet i kammaren. Men nu är vi framme vid den allra sista delen av bakgrunden till Birkas tillblivelse, där några uttalanden och hågkomster av en styrelseledamot och Martha Gottkampf får utgöra slutvinjett till denna lilla framställning om Birkas.

Det var 1920, då började herrarna H. Pöhl, Nikolaus Blees, Joel Nyman och kantor Johan Nymann diskutera frågan om en folkhögskola på allvar, *frågan om en egen folkhögskola*. Det fanns nu rätt många ungdomar, som hade en skral skolunderbyggnad på grund av bristande skolgång och skolundervisning under krigstiden, och som nu var för gamla att gå i folkskolan. Det behövdes därför en skola för äldre ungdomar. Man ville rycka upp tillvaron hemma och få det snyggare i hemmen. En del hade varit över till Sverige och sett hur snyggt man kunde få det hemma, när man kunde sy och väva, och sådant behövde våra ungdomar också. Därför uppstod nu frågan på allvar, att när nu skolväsendet skulle dansas i landet, så skulle även estlandssvenskarna få en lite högre skola, en folkhögskola. — Det var det första "universitetet" för estlandssvensk ungdom. I Uppsala pågick nu en sommarkurs för estlandssvenska

ETT TACK OCH EN HÄLSNING

När detta nummer av vår tidning är framme hos våra prenumeranter/SOV-medlemmar är den 25:e estlandssvenska hembygdsdagen ett minne blott.

Ett uppriktigt tack till festtalaren och till alla dem, som direkt eller indirekt medverkat vid dagens genomförande. Ett särskilt tack till drygt 500 fränder, som med sin närvaro hedrade och gav innehåll åt vår hembygdsdag.

Eftersom dagen präglades av Birkas riktas här en varm hälsning till alla Birkasrektor, Birkaslärare, "Birkasvänner" och Birkassympatisörer, vilka av en eller annan anledning ej hade fått tillfälle att vara med i Björknäspaviljongen söndagen den 16 augusti 1970.

Hugo Mickelin

lärare, och under tiden vi var där, kom det ett meddelande till rektor G. Danell eller till Joel Nyman från Reval, att lokalfrågan för en folkhögskola nu kunde ordnas och lönefrågan för lärare också. — Men nu behövdes ju lärare till skolan, och därför blev vi kallade till rektor Gideon Danell för att sondera terrängen och skaffa lärare. Nu kom frågan till rektor Danell, om han kunde finna någon, som var villig att börja på en skola, som bara hade elever och ingenting annat. Så kom rektor Danell på den tanken, att den bästa som han visste var Kaleb Andersson, en ung lärare som vi hade haft i svenska språket på kursen i Uppsala. Han var då övningslärare på seminariet. Honom hade vi observerat redan vid vår ankomst till Stockholm, en lång herre, som var mycket hjälpsam med våra saker på kajen på Skeppsbron i Stockholm, när vi först reste till Sverige. Det var Kaleb Andersson. Han hade rest ned från Uppsala för att möta oss vid vår ankomst till Stockholm. När vi kom hem från Sverige i september, hade S.O.V ett sammanträde på Birkas. Det behövdes ju en mängd arrangemang före skolans början, och av de ledande männen i de kringliggande kommunerna var många med där på mötet. Från Reval hade H. Pöhl och N. Blees rest dit. Det var rätt många med i styrelsen på den tiden. — Det såg lite ruskigt ut på Birkas. Parken var så gott som igenvuxen, och på gårdsplanen var det massor med löv överallt. — När skolan kom i gång, var det en upprorisk stämning i hela bygden. En del ville icke ha den, för att den tog ungdomarna ifrån arbetet. Men ungdomarna själva var glada — för dem var det ju idel fröjd. Fast skolan till en början icke visste hur och var man skulle placera dem alla — det kom 40 elever, och alla skulle bo där och ha sin mat på skolan. Det hela var ju något så kolossalt nytt. Och sen blev ju en folkskoleklass från Paschleps kommun vid samma tid också placerad där. Folkskolan hade tidigare varit 3-årig, nu blev den 4-årig. Först var rektor ensam. Han hade tråkigt. Han ville ha någon att tala med och fråga om förhållandena. Särskilt esterna omkring Birkas var avogt stämnda mot svenskarna och mot folkskolan. Flera gånger kom rektor Kaleb Anders-

son till Höbring gående. Han hade ingen cykel. Han fick gå som vi andra. Han kom på lördagarna och gick hem till Birkas på måndagsmorgnarna. En gång höll han en mönsterlektion i kristendom i skolan i Höbring. Hur han nu eljest såg på vårt levnadssätt och på våra seder, talade han aldrig om. Han brukade samtala med min mor. De var båda religiösa.

Så långt en styrelseledamot.

Även Martha Gottkamp har uttalat sig om förhållandena på Birkas vid den tiden. "Jag kom till Birkas i oktober månad 1920. Jag hade blivit utnämnd till föreståndare för Paschlep kommuns nyöppnade 4 klass, som skulle arbeta på Birkas herrgård. Folkhögskolan hade då ännu icke börjat sin verksamhet. Men Kaleb Andersson hade kommit. Honom kände jag ifrån sommarkursen i Uppsala samma sommar. När jag kom dit, såg jag 2 pojkar och 2 flickor ifrån Korkis. De övriga eleverna hade då ännu icke kommit. Kaleb anvisade mig de rum, jag och min skola skulle få disponera. Det var 2 stora rum på övre våningen. Men det fanns inte en stol, inte ett bord. Det fanns ingenting. Och ifrån Paschleps kommun fick jag ingenting. Och folkhögskolan hade ju heller ingenting. Det var bara tomma väggar. Man hade där hållit en auktion efter den förre ägaren Ungern-Sternberg. Jag såg där fint inbundna böcker, fina franska och tyska verk, som folk gick och trampade på. Först beställde folkhögskolan le långa bänkar och le långa borden. Alla lärare bodde på skolan, och pastor Klasson och Viljam Gottkamp bodde där. Varje söndag lekte vi ringlekar och Kaleb Andersson var med. När jag hade arbetat där ett skolår, kom jag på idén, att jag helt enkelt borde flytta förskoleklassen till Paschleps skola, för folkhögskolan hade det ju så trångt. Jag sade därom icke till någon, utan jag handlade. Paschleps kommunalråd hade hittat på att ha folkskolan på herrgården, för Birkas herrgård var ju en stor herrgård, menade de. Det tycktes för dem vara för mycket, att den svenska folkhögskolan skulle ha hela herrgårdsbyggnaden. På det viset kunde man ju något bromsa upp folkhögskolans verksamhet. Skolinspektör E. Enno hade ju också kallat Birkas för "rootslaste pesa" (= svenskarnas näste). Efter flyttningen av folkskoleklassen fick jag polisen på mig, jag blev förhörd om vilka krafter möjligen skulle ha legat bakom, att jag flyttade klassen. Men jag sade, att detta med att flytta skolan är helt mitt eget påhitt och icke inspirerat av folkhögskolans lärare. Vid flyttningen tog vi också med alla skolbänkar, som föräldrarna själva hade tillverkat för sina barn i skolan. Svarta tavlan tog vi också med. Första tiden skrev vi med kol på stora pappersark, som jag hade skaffat. Vi hade således kommit till ett tomt hus hösten 1920. Kaleb Andersson och jag. Det behövde rustas upp, men ack, det fanns inga pengar. Ack, den gråa fattigdomen! Det var ingen lätt uppgift den unga läraren ifrån Uppsala hade fått sig tilldelad. Och nog kunde ansvaret kännas hårt för hans sinne varje arbetsdag. Nog såg jag honom flera gånger i sitt rum på knä försänt i bön — under det första skolåret på Birkas folkhögskola. De många papperen ifrån Bildningsministeriet och Jordbruksministeriet oroadе ofta rektor. Det var arbetsamt att läsa dem, bekanta sig med innehållet och sedan översätta dem,

KATARINA HAMMERMANS MEMOARER

1967 utgav folkskollärarinnan Katarina Hammerman memoarboken *En Ormsöflickas minnen*. Nu fortsätter hon att minnas i *Färden går vidare* (Uppsala 1970, 57 sidor, pris 12 kronor). Lärarinneåren i Vichterpal och i Hosby på Ormsö, somrarna på barnkolonin Betania på hemön, utbildning och anställningsår på Sigtunastiftelsen i Sverige liksom erfarenheterna från rikssvenska skolor utgör huvudinslaget i denna fortsättning. Guds underbara ledning är ett centralt tema i framställningen. Boken illustreras med ett 30-tal fotografier jämte en minnesskiss av hembyn Kärrslätt.

För alla dem "som varit med" och för andra som vill ta del av dessa minnen från en tid som i många avseenden skiljer sig från dagens erbjuder *Färden går vidare* en nöjsam avkoppling.

E.N.

många gånger räckte det icke blott med att översätta, rektor måste personligen infinna sig hos Lääne Maa-valitsus (Kretsförvaltningen i Hapsal). Mycket uträttades i det tysta, utan lön, utan erkännande. Men när intresset är stort, måste resultatet bli gott. Och det var gott. Resultatet syntes redan vid höstterminens slut 1920. — Fröken Dicken Axell husmor på Birkas folkhögskola klagade varje kväll. "Ack, jag måste alltid tänka mat. Vad ska jag ge min stora familj till middag i morgon." Från Ormsö hade en talrik skara unga män och unga flickor kommit till Birkas. Ungdomen från Rikull vad den andra stora gruppen. Så kom det ungdomar från Korkis, Vippal, Rågöarna, Nuckö, Odensholm. — Eleverna hade med sig matvaror från hemmen, vilket de allt lämnade till Dicken Axell, som hade nycklarna till källaren och förvaltade mathushållningen på folkskolan. — Fröken Dicken Axells organisationsförmåga var stor. Hennes stora familj fick mat 3 gånger om dagen: frukost, middag och kvällsmat. Vi lärare drack dessutom eftermiddagskaffe. Och maten var alltid vällagad. Flickorna lärde sig för Dicken Axell att laga mat på ett annat och bättre sätt, att duka bord och mycket, mycket annat nyttigt. — Nog minns vi nu alla vår nyss bortgångna hushållslärarinna med stor tacksamhet."

Så långt Martha Gottkamp. Och så får dessa autentiska uttalanden av personer, som haft nära kontakt med Birkas vid tiden för dess första verksamhet utgöra avslutningen på denna framställning om Bakgrunden till Birkas tillblivelse.

(Ur tal på estlandssvenska hembygdsdagen 16 augusti 1970)

Anm. Rektor Per Söderbäcks festtal ingår i det avsnitt som han bidrar med i jubileumsskriften till Birkas' 50-årsminne, Kustbon 1/1971.

TILL DAGMAR PETTERSSONS MINNE

Dagmar Pettersson på estlandssvensk hembygdsgdag.
Foto Elmar Nyman

Vid Dagmar Petterssons jordfästning den 9 juni 1970 å Norra Kyrkogården i Stockholm höll Svenska Odlingens Vänners representant Elmar Nyman följande minnestal:

"I sex årtionden har Dagmar Petterssons namn varit så intimt förknippat med estlandssvenskt förenings- och församlingsliv att det övergått till att bli ett begrepp. Särskilt är hennes insatser förknippade med revalsvenskarnas historia. I den charmerande medeltidsstaden var hon ständigt aktiv — som yrkeskvinna på en ansvarsfull post, som eldsjäl i svenska kolonins kulturella och sällskapliga livsytringar. Ja, frågan är om inte den senare delen krävde lika stora

insatser som förvärvsarbetet. Dagmar Pettersson var ofta initiativtagare, samordnare, underhållare, administratör i en person. Fram till den stora ofredens år 1940 fick hon stanna i Reval där hon trivdes och där så många trivdes med henne.

Men det förunnades Dagmar Pettersson att få verka i nästan trettio år även i sitt fädernesland — och lyckligt nog även här för sina kära estlandssvenskar. Även om verksamhetsfältet efter överflyttningen hit självfallet blev trängre var och förblev vår folkstams kulturella yttringar hennes stora intresse även här. Dagmar Pettersson har troligen bevisat så gott som samtliga S.O.V.-årsmöten — liksom andra av föreningens sammankomster — ända från föreningens start 1909 till och med höstsamkvämet 1969! Till det sista årsmötet i april i år kunde hon inte komma, men vi vet att hon var med i tankarna.

Svenska Odlingens Vänner följer i dag till sista vilan en av föreningens främsta trotjänare. Plikttrogen, vaket granskande, positivt kritisk, en dam med den gamla tidens uppfattning om hyfs och fair play. Till sinnet förblev Dagmar alltid ung. Hon följde intensivt med sin tid och reagerade inför dess företeelser ibland med indignation men oftast med humor.

Dagmar Pettersson uppskattade umgänge, var en sällskapsmänniska med konversationstalang. Hon glädde sig över sina många vänners besök och uppskattade varje vänlighet från deras sida. Vi har ofta hört henne tala sig varm när hon fört någon av vännerna på tal. Sångens gåva var henne själv, hennes vänner och under hennes estlandsår en större allmänhet till stor välsignelse.

Resumé över estlandssvenska hembygdsg dagar, som hållits i SOV:s regi i Sverige under 25 år.

30 juni 1946	Godtemplargården Tollare, Klinten	Prof. Gerhard Hafström	Estlandssvenskarnas härstamning och forna samhörighet med sitt moderland Sverige
13 juli 1947	— „ —	Rektor Gideon Danell	Minnen från svenskbygden
20 juni 1948	— „ —	Prosten Hjalmar Pöhl	Estlandssvensk kulturkamp i gången tid
28 augusti 1949	— „ —	Riksantikvarie Sirgurd Curman	Estl.svenskarnas ställning sedan urminnes tider, det nationella uppvaknandet. SOV:s tillkomst och kampen för andlig och materiell odlingsfrämjande bland svenskarna i Estland
20 augusti 1950	— „ —	Prof. Birger Nerman	Svea rikets uppkomst
19 augusti 1951	— „ —	Docent Edvin Lagman	Uppkomsten av en svensk bosättning i Estland
17 augusti 1952	— „ —	Agronom Nils Danell	Minnen från Estlands svenskbygd
16 augusti 1953	— „ —	Prof. Gerhard Hafström	Minnesbilder från estl.svenskarnas verksamhet före överflyttningen
15 augusti 1954	— „ —	Pastor Sigfrid Hoas	Svenskbybornas vedermodor
21 augusti 1955	Saltsjöbaden	Docent Elmar Nyman	Estlandssvenskarna i Estland och i Sverige
12 augusti 1956	— „ —	Pastor Arthur Johanson	Den förlorade hembygden
4 augusti 1957	— „ —	Docent Edvin Lagman	Bynamm och bebyggelse på Ormsö
10 augusti 1958	— „ —	Adjunkt Viktor Aman	De hårda och äventyrliga åren 1943—1944
16 augusti 1959	— „ —	Aman/Lagman/Nyman	SOV:s historia
7 augusti 1960	— „ —	Rektor Per Söderbäck	Rågöarna och rågöborna
20 augusti 1961	— „ —	Docent Edvin Lagman	En gränstvist i svenskbygden på 1500-talet
19 augusti 1962	— „ —	Prosten Hjalmar Pöhl	Utvecklingsländernas problem
25 augusti 1963	— „ —	Adjunkt Sven Boräng	Minnen från estländska år
6 september 1964	— „ —	Docent Edvin Lagman	Vippal och Korkis
22 augusti 1965	— „ —	Docent Elmar Nyman	Händelserna i Estland och dess svenskbygder sommaren 1940
21 augusti 1966	— „ —	Docent Edvin Lagman	Helgera i den gamla hembygden
20 augusti 1967	— „ —	F. folkskollär. Erik Thomsson	Estlandssvenskarna i Förenta Staterna
11 augusti 1968	— „ —	Prof. Gerhard Hafström	Kontakter med estlandssvenskarna i Estland före överflyttningen
10 augusti 1969	Björknäspaviljongen Herrgården, Klinten	Folkskollär. Alex. Samberg	Hemmet bortom horisonten. Minnen från ödesåren 1940—1944
16 augusti 1970	— „ —	Rektor Per Söderbäck	Minnen från Birkasår

Hugo Mickelin

HELGA BLEES DÖD

Fru Helga Wichman-Blees, Svenserud, Östra Ämtervik, avled den 27 augusti 76 år gammal. Fru Blees var född i Helsingfors där fadern var affärsman och dit farfadern utvandrat från Sverige. I Finland bodde fru Blees tills hon var 19 år, då hon flyttade till Reval i Estland och utbildade sig till lärarinna. Hon gifte sig med svenske folksekreteraren i Estland Nikolaus Blees. Hon var i flera år gymnastik- och handarbetslärare vid Svenska Gymnasiet i Hapsal. Vid ryska ockupationen av Estland tvångsflyttades maken tillsammans med 10.000 andra framstående estländare till Ryssland, året var 1941. Så småningom nåddes fru Blees av budet att maken hittats död på en gata i Kirov. Hon befann sig då tillsammans med två söner i Tyskland dit hon och barnen flytt. En av sönerna stupade sedan i kriget där han deltog som sanitetsunderofficer med de tyska truppena vid Svarta havet. Fru Blees vistades sedan i Tyskland och upplevde på nära håll bombardemanget av Berlin och var många gånger nära att omkomma. Slutligen lyckades hon med hjälp av amerikaner och engelsmän via Danmark komma till Sverige. Hon var då helt utblottad och fick börja om från början. Hon var sedan lärarinna först på Blidö utanför Stockholm och sedan i Hällefors samt några år vid Södertälje. Efter pensioneringen år 1961 bosatte sig fru Blees i Gårdsjö i Sunne. Hon hade funnit tycke för Fryksdalen under en skolresa dit under sin tid i Hällefors. Senaste tiden bodde hon i Östra Ämtervik. Närmast sörjande är sonen köpman Ulf Wichman, Kanada och hans familj.

Svenska Odlingens Vänner som Dagmar Pettersson tjänat längre än någon annan tackar henne för trofasthet, för stort uppoffrande arbete, för ett långt livs entusiasm för det svenska, och vi, hennes personliga vänner, för trofast vänskap."

DÖDA

Kristian Amberman, född den 8 juli 1877 på Nuckö, avliden.

Änkefru Lisa Amberman, född den 8 nov. 1880 på Nuckö, avliden.

Alfred Berkman, född den 18 maj 1901 på Nuckö, avled den 26 juli 1970 i Västerhaninge.

Janne Leonhard Brus, född den 18 okt. 1896 på Odensholm, avled den 19 juni 1970 i Märsta.

Änkefru Lovisa Brus, född Grenfeldt den 3 juli 1890, avled den 21 juni 1970 i Bro.

Nikolai Greis, född den 9 okt. 1875 på Odensholm, avliden i Öregrund.

Änkefru Ida Marie Herodes, född Umberg den 11 sept. 1889 i Reval, avled den 12 juli 1970 i Landskrona.

Fröken Magdalena Klement, född den 15 nov. 1899 på Rågöarna, avled den 24 mars 1970 på Arholma.

Karl Kärras, född den 6 maj 1885 på Nuckö, avled i Karlstad.

SYSKONEN ÖSTERBLOM KONDOLERAS

På Ormsö prästgård reste tacksamma ormsöbor år 1936 en minnessten. På denna minnessten stod att läsa:

Rest till Missionär
L.J. Österbloms minne.
Andlig och kulturell
banbrytare på Wormsö åren
1873—1887 (Ordsp.-b.9.10)

Säkert minns åtskilliga ormsöbor avtäckandet av denna minnesvård som en högtidlighet i närheten av vår fädernekyrka i Ormsö S:t Olai församling.

Anledningen till dessa rader och till hågkomsten av L.J. Österbloms och hans makas missionsgärning på Ormsö är en i dagarna observerad dödsannons i dagspressen, i vilken man kunde läsa, att

Ulla Österblom,
född den 10 oktober 1886
Ormsö, Estland
den 29 augusti 1970
stilla och fridfullt
insomnat i Spånga.

Av den Österblomska syskonskaran har estlands-svenskarna, framförallt ormsöborna, omfattats av stort intresse.

Systrarna är SOV-medlemmar och "Kustbons" prenumeranter, och SOV har som lån haft och för sitt arkiv tagit en kopia av den film i fyra delar, som systrarna spelade in då vårt forna hemland ännu var fritt.

Vi tackar syskonen Österblom och framför våra kondoleanser med anledning av syster Ullas bortgång.

Hugo Mickelin..

Innerligt tack för all vänlighet
mot

Dagmar Pettersson

under hennes sjukdomstid,
för vacker blomsterhyllning
vid hennes jordfästning samt
för gåvor till Slaviska Missionen
och Svenska Odlingens Vänner.

KUSINERNA

Änkefru Maria Massalin, född Björkman den 20 mars 1879 på Ormsö, avled den 27 juli 1970 i Stockholm.

Ernst Palmkron, född den 17 jan. 1885 i Vippal, avled sommaren 1970 i Eskilstuna.

Edvin Ingemar Stahl, född den 6 mars 1922 i Rickul, avled den 21 juli 1970 i Stockholm.

Fru Magdalena Stahl, född Lindman den 20 juli 1904 på Rågöarna, avled 26 juni 1970.

Änkefru Gertrud Stenholm, född Fält den 2 okt. 1892 på Ormsö, avled den 29 juli 1970 i Stockholm.

Änkefru Julia Söderholm-Piik, född Thomsson den 6 juli 1885 i Rickul, avled den 29 sept. 1969 i Oskarshamn.

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar

Anders Hammerman

* 7/4 1893
† 20/7 1970

Har stilla insomnat
Sörjd och saknad

Katarina
Gunnar och Karin
Elsa och Per-Ake
Maria och Karl
Nils

Barnbarn
Broder och svägerska
Släkt och vänner

Så tag nu mina händer
Och led Du mig
Att saligt hem jag länder
O Gud till Dig

Min älskade Make
Min kära son
Vår kära Broder

Oskar Ribon

född på Nuckö 29/3 1901
har idag lämnat oss i djupaste
sorg och saknad

Stockholm 2/8 1970

MATILDA
Aldrig mor
Irene och Göte
Elfrida och Johannes
Olev och Agneta
Lembit och Jan
Övrig släkt och vänner

Flitig så länge krafterna räckte
fridsam och nöjd har Du levat
Ditt liv
somnat när Allmakten livslågan
släkte.

Ljust är Ditt minne. Vila i frid!

Min älskade Maka
vår kära Mor

Lovisa Westerberg

har idag lämnat oss
Sörjd och saknad, i ljust
och tacksamt minne bevarad.

Säter den 26 juni 1970

Kristian
Barn
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Bror, svägerska samt
övrig släkt och vänner

Sången har tystnat
Din vandring slutat här
Stor sorg och saknad
i vårt hjärta vi bär.
I vårt minne alltid Du bor,
Tack för kärlek så stor.

Ur Jesu bergspredikan

Saliga äro de som äro fattiga i anden, ty dem hör himmelriket till.

Saliga äro de som sörja, ty de skola bliva tröstade.

Saliga äro de saktmodiga, ty de skola besitta jorden.

Saliga äro de som hungra och törsta efter rättfärdighet, ty de skola bliva mättade.

Saliga äro de barmhärtiga, ty dem skall vederfaras barmhärtighet.

Saliga äro de renhjärtade, ty de skola se Gud.

Saliga äro de fridsamma, ty de skola kallas Guds barn.

Saliga äro de som lida förföljelse för rättfärdighets skull, ty dem hör himmelriket till.

Ja, saliga ären I, när människorna för min skull smäda och förfölja eder och sanningslöst säga allt ont mot eder.

Glädjens och fröjden eder, ty eder lön är stor i himmelen.

Matt. 5:3—12

Min älskade Make
vår käre Far, Farfar
och Morfar

Kristof Engman

född 10/3 1895
har i dag lugnt och stilla
insomnat. Djupt sörjd och
saknad av oss, övrig släkt
och vänner.

Eskilstuna den 2 juni 1970

Elvine
Gunnar och Gunborg
Sylvia och Johnny
Barnbarnen

Jerusalem Guds helga stad,
mitt hjärta längtar dit.
Ack om jag ren i dag där står,
blir skaran aldrig stor.

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar

Anders Fällman

* 24/10 1905

har i dag stilla insomnat,
djupt sörjd och saknad av
oss, syskon, övrig släkt
och vänner.

Täby den 9/6 1970

MARIA
Barn
Barnbarn

Vad Du lidit ingen känner
Ty Du själv Din börda bar
Syntes glad bland Dina vänner
När Du kanske plågad var.

Vår käre Mor
och Farmor

Birgitta Hamberg

* 20 oktober 1884

har hastig lämnat oss
släkt och vänner i sorg
och saknad.

Johanneshov 31maj 1970

BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn

Far har räckt ut handen,
Mor har fattat den
På den andra stranden
Mötas de igen.

Bemärkelsedagar

95 år

Lena Sandsten, född Treiberg den 8 dec. 1875, Rickul

90 år

Kristian Westerberg, född den 20 okt. 1880, Rickul

Kristian Söderlund, född den 25 nov. 1880, Rickul

Maria Aman, född den 27 dec. 1880, Nuckö.

Min älskade Make
Vår käre Far Farfar
Morfar och Mormorsfar

Anders Nyholm

*21/8 1900 på Ormsö

har den 7/8 1970 insomnat
i hemmet och lämnat oss i
djup sorg och saknad

MARIA

Barn Barnbarn och
Barnbarnsbarn
Syskon Släkt och Vänner

Sakta kom döden,
den kom som en vän
Han tog Dig vid handen
Han förde Dig hem.

Vår käre Mor
och Farmor

Helga Wichman-Blees

född 9/2 1894

har i dag stilla lämnat oss
övrig släkt och vänner i sorg
och saknad.

Sunne den 27/8 1970

Ulf och Nina
Barnbarnen
London Ont. Canada
Ellen och Gunnar

Vi hann ej säga Dig farväl
Ty döden kom så fort
Men vi vill säga Dig vårt tack
Vid evighetens port.

Vår älskade

Katarina Söderblom

* 14/3 1880

† 10/7 1970

Sörjd och saknad av
släkt och vänner

Sv. psalm 572

Min älskade Maka
vår käre Mor
Mormor och Farmor

Lena Brunberg

* 29 juni 1898

† 17 juli 1970

har i dag lämnat oss.

ANTON
BARNEN
Barnbarnen
Bröder
Svägerskor
Övrig släkt

Allt vad Du lidit vi nog ej
förstått,
men troget Du kämpat och
sluta Du fått.
Vi ville så innerligt behålla
Dig kvar,
men Ditt livsverk på jorden
nu fullbordat var.

Min innerligt älskade Make
vår käre Far
Morfar och Farfar

Johannes Österdal

född på Rågö. 24/2 1905

har i dag lämnat oss i
djupaste sorg och saknad.
Skeppsmyra den 18/8 1970

PAULINE
Barnen
Barnbarnen
Övrig släkt och vänner.

I hemmet som Du lämnat
ett tomrum stort nu är,
Varthän jag vänder blicken
Du finns ej mera där.
Du kommer aldrig åter
men minnet hos mig lever
av Dig jag höll så kär.
Vila i frid.

Utgivarkorsband

85 år

Gertrud Lindkvist, född Söderblom den 1 okt. 1885, Ormsö
Lena Westerblom, född den 5 nov. 1885, Odensholm
Hans Gärdström, född den 15 nov. 1885, Ormsö
Maria Vesterholm, född Hamberg den 18 nov. 1885, Rickul
Eva Hallman, född den 27 nov. 1885, Rickul
Gertrud Moll, född Berggren den 31 nov. 1885, Ormsö
Lisa Aman, född den 2 dec. 1885, Nuckö
Birgitta Salin, född Lindström den 15 dec. 1885, Ormsö
Alma Natalia Westerbusch, född Vikman den 23 dec. 1885, Reval
Maria Nordström, född Nyman den 28 dec. 1885, Rågöarna

80 år

Alide Heyman, född Heldring den 12 okt. 1890, Rickul
Julie Marie Palmkron, född Hamn den 12 okt. 1890, Korkis
Helena Müürman, född Aman den 26 okt. 1890, Reval
Anders Grönman, född den 13 nov. 1890, Ormsö
Otto Alexander Tickenberg, född den 14 nov. 1890, Reval
Lena Klingberg, född den 23 nov. 1890, Rickul
Maria Ahlberg, född Nyholm den 25 nov. 1890, Ormsö
Mina Salin, född Ahlström den 2 dec. 1890, Ormsö
Mathilda Borrman, född Blomberg den 3 dec. 1890, Rickul
Aino Maria Sofia Dovkont, född Rudberg den 9 dec. 1890, Reval
August Tanseri, född den 9 dec. 1890, Nuckö
Maria Förberg, född Rosenblad den 14 dec. 1890, Ormsö
Natalie Klanberg, född Viksten den 25 dec. 1890, Nuckö
Elisabeth Kärras, född Krusman den 31 dec. 1890, Nuckö

75 år

Julie Björkvist, född den 1 okt. 1895, Rickul
Rudolf Gineman, född den 4 okt. 1895, Nuckö
Arvid Schönberg, född den 5 okt. 1895, Rickul
Mathias Stahlman, född den 15 okt. 1895, Nuckö
Meta Hällström, född Martinsson den 17 okt. 1895, Helsingfors
Alexander Stenkelman, född 18 okt. 1895, Nuckö
Maria Mitman, född Freiman 23 okt. 1895, Nuckö
Hans Alhström, född 26 okt. 1895, Ormsö
Maria Tomti, född Adelman 31 okt. 1895, Nuckö
Maria Freiman, född Greisman 14 nov. 1895, Nuckö
Anton Stahl, född 19 nov. 1895, Rickul
Lovisa Wachtman, född Stromback 20 nov. 1895, Reval
Marta Gottkamp, född Bles 23 nov. 1895, Rickul
Gertrud Timmerman, född 24 nov. 1895, Ormsö
Johan Hamnholm, född 26 nov. 1895, Ormsö
Johan Ellerbusk, född 2 dec. 1895, Runö
Olga Kaljurand, född Vesterholm 2 dec. 1895, Rågö
Rosalie Sedman, född 10 dec. 1895, Nuckö
Maria Magnusson, född 20 dec. 1895, Rickul
Katarina Pihl, född 20 dec. 1895, Ormsö
Maria kermÄan, född Borrman 30 dec. 1895, Ormsö

70 år

Maria Romanov, född 3 okt. 1900, Nuckö
Mathias Kopparberg, född 5 okt. 1900, Rickul
Elin Targama, född Klingberg 5 okt. 1900, Rickul
Maria Aspelin, född Wallin 7 okt. 1900, Ormsö
Katarina Fällman, född 7 okt. 1900, Ormsö
Elisabeth Soogna, född Adman 9 okt. 1900, Korkis
Elfride Vesterberg, född 10 okt. 1900, Rickul
Friedrich Tammar, född 12 okt. 1900, Reval
Adolf Leopold Tanseri, född 15 okt. 1900, Nuckö

Erik Lahemaa, född 16 okt. 1900, Vippal
Katarina Svärd, född Lindström 17 okt. 1900, Ormsö
Anders Appelblom, född 21 okt. 1900, Ormsö
Alfred Amberman, född 30 okt. 1900, Nuckö
Rosalie Viberg, född Engman 31 okt. 1900, Nuckö
Katarina Svahn, född Nee 1 nov. 1900, Ormsö
Edla Magnusson, född Vesterholm 2 nov. 1900, Rickul
Gertrud Storholm, född Glad 7 nov. 1900, Ormsö
Andreas Bertholm, född 8 nov. 1900, Rågö
Mathilda Klingberg, född Dans 9 nov. 1900, Rickul
Karl Viskman, född 19 nov. 1900, Nuckö
Maria Kopparberg, född 23 nov. 1900, Rickul
Paul Poom, född 29 nov. 1900, Reval
Hans Vidgren, född 5 dec. 1900, Ormsö
Hilda Vibusk, född 5 dec. 1900, Nuckö
Ida Marie Hallman, född 6 dec. 1900, Vippal
Endel Loide, född 12 dec. 1900, Sömerpalu
Johanna Schmidt, född 14 dec. 1900, Nargö
Alide Lahemaa, född Grenbaum 17 dec. 1900, Vippal
Alexander Storm, född 15 dec. 1900, Ormsö
Marie Österman, född Åkerman 21 dec. 1900, Rickul
Maria Elvine Pella, född Tammerman 28 dec. 1900, Korkis
Johannes Heldring, född 29 dec. 1900, Rickul
Emma Puman, född Tanseri 29 dec. 1900, Vippal
Katarina Berggren, född Söderblom 30 dec. 1900, Ormsö
Lilia Brus, född Marks 31 dec. 1900, Odensholm

60 år

Alide Engman, född 8 okt. 1910, Rickul
Reinhold Johannes Glöckner, född 9 okt. 1910, Reval
Robert Eduard Mitman, född 14 okt. 1910, Nuckö
Johan Ungerson, född 18 okt. 1910, Narva
Elfride Korjus, född Reinvald 27 okt. 1910, Reval
Anton Tennisberg, född 3 nov. 1910, Rickul
Alice Österman, född Vesterholm 5 nov. 1910, Rickul
Elfride Marie Liller, född Raud 15 nov. 1910, Tarvastu
Oskar Vilhelm Stubender, född 23 nov. 1910, Nuckö
Kristina Elisabeth Södergren, född Gran 24 nov. 1910, Runö
Cecilia Kärras, född Erkas 28 nov. 1910, Nuckö
Werner Weckman, född 11 dec. 1910, Reval
Anders Dahl, född 15 dec. 1910, Ormsö
Karl Kristjan Koppel, född 16 dec. 1910, Reval
Axel Volfram Seman, född 30 dec. 1910, Nuckö
Alide Björkvall, född Brus 31 dec. 1910, Nuckö

50 år

Leida Bles, född den 26 okt. 1920, Nuckö
Armilde Elisabeth Mathisen, född den 31 okt. 1920, Nuckö
Maria Blomkvist, född Klasson den 3 nov. 1920, Runö
Helmuth Lebbin, född den 14 nov. 1920, Hapsal
Eva Lindkvist, född Vestersten den 17 nov. 1920, Reval
Felix Ambros, född den 21 nov. 1920, Nuckö
Oskar Pella, född den 23 nov. 1920, Karkis
Katarina Åkerman, född Pihl den 27 nov. 1920, Ormsö
Richard Bernhard Greisman, född den 1 dec. 1920, Nuckö
Arvid Adolf Svahn, född den 5 dec. 1920, Runö
Emil Anders Lundström, född den 15 dec. 1920, Ormsö
Lars Widgren, född den 20 dec. 1920, Ormsö
Jaan Alun, född den 28 dec. 1920, Nuckö
Helga Känd, född Westerblom den 29 dec. 1920, Hapsal